

আইন আৰু নাগৰিকৰ অধিকাৰ

মানৱ অধিকাৰ সংগ্ৰাম সমিতি (মাছ)

শত্ৰুৰ সোঁৱৰিছো

জাতীয় শ্বহীদ পৰাগ কুমাৰ দাস

সাহসী সাংবাদিক

আৰু

'মাছ'ৰ প্ৰতিস্থাতা সচিব প্ৰধান

কৃতজ্ঞতা :

অধিবক্তা অৰূপ বৰবৰা

UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS.

EVERYONE HAS THE RIGHT TO LIFE, LIBERTY AND SECURITY OF PERSON. ---- Article 3

NO ONE SHALL BE SUBJECTED TO TORTURE OR TO CRUEL, INHUMAN OR DEGRADING TREATMENT OR PUNISHMENT. ----Article 5

EVERYONE HAS THE RIGHT TO RECOGNITION EVERYWHERE AS A PERSON BEFORE THE LAW. ----Article-6

NO ONE SHALL BE SUBJECTED TO ARBITRARY ARREST, DETENTION OR EXILE. ----Article-9

EVERYONE CHARGED WITH A PENAL OFFENCE HAS THE RIGHT TO BE PRESUMED INNOCENT UNTIL PROVED GUILTY ACCORDING TO LAW IN A PUBLIC TRIAL AT WHICH HE HAS HAD ALL THE GUARANTEES NECESSARY FOR HIS DEFENCE.

----Article 11(I)

EVERYONE HAS THE RIGHT TO FREEDOM OF OPINION AND EXPRESSION.

-----Article 19

EVERYONE HAS THE RIGHT TO FREEDOM OF PEACEFUL ASSEMBLY AND ASSOCIATION -

-----Article - 20

অসমৰ পৰিস্থিতি আৰু মানৱ অধিকাৰ/আইন সচেতনতা

আজি অসমত এক বিশেষ পৰিস্থিতিৰ সৃষ্টি হৈছে। প্ৰাক স্বাধীনতা আৰু স্বাধীনতাৰ ৫০ বছৰীয়া শোষণ-লুণ্ঠনৰ অৱশ্যস্তাৱী ফল স্বৰূপে ৰাজ্যখনত বিদ্ৰোহ/বিক্ষোভে দেখা দিছে। গণতান্ত্ৰিক সংগ্ৰামৰ উপৰিও সবল ৰূপত আত্মপ্ৰকাশ কৰিছে সশস্ত্ৰ কাৰ্য্যকলাপে। একে সময়তে জনগোষ্ঠীয় সংঘাতো বৃদ্ধি পাইছে। সমস্যা জৰ্জৰিত ৰাজ্যখনত শোষিত জনগণৰ মৰ্মবেদনা উপলব্ধি কৰাত ব্যৰ্থ হোৱা ৰাষ্ট্ৰযন্ত্ৰই চলাহি কথাৰে প্ৰতাড়নাৰ ৰাজনীতিৰ লগে লগে 'শান্তি স্থাপন'ৰ নামত ক'লা আইন বলবৎ কৰিছে আৰু ৰাজ্যখনৰ জনগনক সেনা বাহিনী/অৰ্দ্ধসামৰিক বাহিনীৰ হাতত তুলি দিছে। ১৯৯০ চনৰ ২৮ নবেম্বৰৰ পৰা অসমত বলবৎ কৰা হৈছে-সামৰিক বাহিনীৰ বিশেষ ক্ষমতা আইন-১৯৪৮ আৰু অসম অশান্ত অঞ্চল আইন ১৯৪৫। এই দুখন কুখ্যাত আইনে ভাৰতীয় সংবিধানে জনসাধাৰনৰ বাবে নিশ্চিত কৰা মৌলিক অধিকাৰ (Fundamental Rights) ব্যাপক ভাবে খৰ্ব কৰিছে। যাৰ ফলত আইন দুখন বিশ্বত বিশেষকৈ ৰাষ্ট্ৰ সংঘত (United Nations) কঠোৰ সমালোচনাৰ সন্মুখীন হৈছে। এই আইন দুখনে ৰাষ্ট্ৰৰ সশস্ত্ৰ বাহিনীক গ্ৰেপ্তাৰ/হত্যা/তালাচী চলোৱাৰ ক্ষেত্ৰত এনে বিশেষ অধিকাৰ প্ৰদান কৰাটো কঠিন হৈ পৰিছে। কিন্তু অসমৰ বাস্তৱ পৰিস্থিতি এনে যে আনকি এই আইনদুখনে দিয়া ক্ষমতাৰ সীমাকো ভাৰতীয় সশস্ত্ৰ বাহিনী সমূহে উলংঘা কৰি নিৰীহ লোকক অত্যাচাৰ-নিৰ্যাতন কৰা, ভূৰা সংৰ্ঘষত হত্যা কৰা ধৰ্মণ কৰা আদি কাৰ্য্য চলাই গৈছে। এনে ধৰণৰ কাৰ্য্যকলাপ ৰোধ কৰাৰ বাবে স্থানীয় ন্যায় ব্যৱস্থাক কোনো ক্ষমতা দিয়া হোৱা নাই। কিন্তু উচ্চ ন্যায়ালয় আৰু উচ্চতম ন্যায়ালয়ে সেনা জড়িত থকা অপৰাধ সমূহৰ ওপৰত ব্যৱস্থা ল'ব পাৰে। অৱশ্যে বহু সময়ত ন্যায়ালয়ৰ নিৰ্দেশকো সেনা বাহিনীয়ে অমান্য কৰাৰ উদাহৰণ আছে। এনে অৱস্থাত জনগণে কুখ্যাত আইন সমূহে আমাৰ কি কি অধিকাৰ খৰ্ব কৰিছে, আইন দুখন বলবৎ থাকিলেও কেনে ধৰণৰ তালাচী/হত্যা/নিৰ্যাতন আইন বিৰুদ্ধে তাক কেনেদৰে প্ৰতিষ্ঠা কৰিব পাৰি, যি কোনো আইন বিৰুদ্ধ ঘটনা সংঘটিত হলে তাক কেনেদৰে ৰোধ কৰাৰ চেষ্টা কৰা যায় বা পুনৰাবৃত্তি ৰোধ কৰিব পৰা যায়, হিংস্ৰ হৈ উঠা সেনা/আৰক্ষীক সংযত কৰাৰ বাবে কি কি আইনগত সা-সুবিধা আছে আৰু দেশখনৰ নাগৰিক হিচাবে কি কি অধিকাৰ আনকি জৰুৰী কালীন অৱস্থাটো আমি উপভোগ কৰাত কোনেও বাধা দিব নোৱাৰে, তাৰ বিৰূপে সম্যক ধাৰনা/জ্ঞান থকাটো নিত্যান্তই প্ৰয়োজনীয়। যোৱা সদ্যহতে অসমত

সংঘটিত হ'ব ধৰা কিছু আইন বিৰুদ্ধ ঘটনাত যত স্বয়ং আইন বলবৎ কাৰী সকল জড়িত হৈ থাকে, তাৰ বিৰুদ্ধে কেনে আইনৰ ব্যৱস্থা লোৱা প্ৰয়োজন, তাক ইয়াত উল্লেখ কৰা হৈছে।

‘মাছ’ৰ কৰ্মী বা আন গণতান্ত্ৰিক সংগঠনৰ কৰ্মী অথবা সচেতন নাগৰিকৰ প্ৰতি

সত্তৰৰ দশকতে সমগ্ৰ বিশ্বতে ব্যাপক প্ৰসাৰতা লাভ কৰা মানৱ অধিকাৰ আন্দোলনে ভাৰতত বৰ এটা প্ৰভাৱ পেলাব পৰা নাছিল। অসমত বাস্তৱত তাৰ কোনো প্ৰভাৱেই নপৰিল। ১৯৯০ চনৰ পৰা অসমত সেনা বাহিনীয়ে চলোৱা সন্ত্ৰাসৰ কৰলত পৰি অসমত মানৱাধিকাৰ চিন্তা চৰ্চা জোৰদাৰ হৈ উঠিছিল, যদিও এতিয়া মানৱাধিকাৰ আন্দোলনটো সন্তোষজনক ভাৱে গঢ় লৈ নুঠিল। ফলত যি কোনো এজন সচেতন লোকৰেই এই আন্দোলনৰ প্ৰতি থকা দায়িত্ব কৰ্তব্যৰ বিষয়েও যথাযথ সচেতনতা সৃষ্টি নহ'ল। কিন্তু ক্ৰমবৰ্দ্ধমান এই গতি নিশ্চিত ভাৱে আশাব্যঞ্জক।

(১) যি কোনো সংগঠনৰ সদস্য/সমৰ্থক, ৰাজনৈতিক মতলবী বা সাধাৰণ নিৰ্দোষী নাগৰিকৰ ওপৰত কোনো নিৰ্যাতন/অত্যাচাৰ সংঘটিত হ'লে যিটো প্ৰচলিত আইন বিৰুদ্ধ, নিৰ্যাতিত ব্যক্তিৰ আইন সাহায্য দিয়াত/পোৱাত সহায় কৰক।

(ক) নিৰ্যাতন/অত্যাচাৰৰ ঘটনা ৰোধ কৰা/প্ৰতিৰোধ কৰা/প্ৰতিকাৰ কৰা সম্পৰ্কত প্ৰয়োজনীয় পৰামৰ্শ দিয়ক।

(খ) তাৎক্ষণিক ভাৱে উপলব্ধ যি কোনো স্তৰত স্থানীয় আৰক্ষী চকী, স্থানীয় প্ৰশাসন আৰু স্থানীয় ন্যায়ালয়ত ঘটনাটো নিৰ্ভুল ভাৱে জনাই তাৰ প্ৰতিলিপি সংগ্ৰহ কৰাত সহায় কৰক।

(গ) ঘটনাটো শুদ্ধ ভাৱে যাতে প্ৰকাশ/প্ৰচাৰ হয়, তাৰ বাবে সাংবাদিক/বাতৰিকাকতৰ লগত যোগাযোগ কৰাত সহায় কৰক।

(ঘ) আপুনি যদি সাংবাদিক/সংবাদ জগতৰ লগত জড়িত তেন্তে ঘটনাৰ চৰ্চামূলক তদন্ত কৰি শুদ্ধ বাতৰিটো প্ৰকাশ হোৱাত সহায় কৰক-(এই ক্ষেত্ৰত সংশ্লিষ্ট প্ৰশাসনৰ বক্তব্যও প্ৰকাশ কৰক)।

(২) আপুনি যদি সমাজসেৱক/ যি কোনো গণতান্ত্ৰিক সংগঠনৰ কৰ্মী, তেন্তে

(যিকোনোধৰণে) নিৰ্যাতিত লোকজনক প্ৰয়োজন অনুসাৰে তৎকালে চিকিৎসা লোৱাত সহায় কৰক। এনে ক্ষেত্ৰত চৰকাৰী চিকিৎসকৰ হতুৱাই চিকিৎসা লোৱাত অগ্ৰাধিকাৰ দিব আৰু চিকিৎসাৰ প্ৰমাণ পত্ৰ সংগ্ৰহ কৰিব।

(ক) কোনো ধৰ্ষণৰ ঘটনা সংঘটিত হ'লে এজন পৰিয়ালৰ অথবা স্থানীয় কোনো লোকক আৰক্ষী চকীলৈ এজাহাৰ দিবৰ বাবে পঠাই নিৰ্যাতিতাক তৎকালে চিকিৎসা কৰোৱা আৰু পৰীক্ষা কৰোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰিব।

(খ) কোনো লোকৰ ঘৰত চালাচীৰ নামত অত্যাচাৰ হলে সা-সম্পত্তি বিনষ্ট হলে- যোৱা সাত বছৰ ধৰি (২নবেম্বৰ'৯১) মানৱ অধিকাৰ সংগ্ৰাম সমিতিৰ অতি জটিল পৰিস্থিতিৰ মাজত সীমিত সামৰ্থ্যে আৰু বিভিন্ন অনিচ্ছাকৃত ক্ৰতি-বিচ্যুতিৰ মাজৰে মানৱ অধিকাৰ সম্পৰ্কে সচেতনতা সৃষ্টি কৰা, তথ্য সংগ্ৰহ/প্ৰেৰণ কৰা, আইনীয় কাম-কাজ চলোৱা আৰু ৰাষ্ট্ৰ সন্ত্ৰাসক প্ৰতিৰোধ কৰাৰ হকে কাম কৰিবলৈ চেষ্টা কৰি আহিছে। কিন্তু গণতান্ত্ৰিক কামকাজক অপ্ৰাসঙ্গিক কৰি তোলা চৰকাৰৰ অৱস্থিত/ব্যৱস্থাৰ মাজত এনে কাম কাজ চলাই যোৱাতো নিত্যান্তই কষ্টসাধ্য। কিন্তু লগে লগে এই কথাও ঠিক অসমত ব্যাপক ভাৱে সংঘটিত হোৱা মানৱ অধিকাৰ ভংগৰ ঘটনা/আইন বলবৎকাৰীৰ দ্বাৰাই সংঘটিত আইন বিৰুদ্ধ ঘটনাৰ প্ৰতিবাদ/প্ৰতিৰোধ কৰাটো আৰু এনে ক্ষেত্ৰত নিৰ্যাতিতক আইনগত সাহায্য দিয়াটো কেৱল ‘মাছ’ৰ কৰ্মী বা নিৰ্দিষ্ট দুই এজন অধিবক্তাৰে দায়িত্ব নহয়। (প্ৰসঙ্গক্ৰমে উল্লেখ কৰা দৰকাৰ যে মানৱ অধিকাৰ কৰ্মীৰ আন্তৰ্জাতিক ব্যাখ্যাই এনে সংগঠনত জড়িত থকা সকলৰ ওপৰিও অধিবক্তা, সাংবাদিক আৰু ন্যায়াধীশ সকলকো সাঙুৰি লয়। কাৰণ পেশাগত ভাৱেই এখেতসকলে নাগৰিকৰ অধিকাৰ ৰক্ষাৰ বাবে কাম কৰে।) কিন্তু আন যি কোনো গণতান্ত্ৰিক সংগঠনৰ কৰ্মী/সদস্য সকলৰ উপৰিও আমি ৰাজ্যখনৰ সকলো গণতান্ত্ৰিক সংগঠনৰ সদস্য/কৰ্মী, সাংবাদিক, অধিবক্তা আৰু মানবীয় ন্যায়াধীশ সকলক আহ্বান জনাওঁ যে ওচৰৰ আৰক্ষী চকীত এজাহাৰ দাখিল কৰাত সহায় কৰক। আৰক্ষী নিজে জড়িত থাকিলে জিলা মুখ্য ন্যায়িক দণ্ডাধীশৰ ওচৰত আবেদন দাখিল কৰাত সহায় কৰক।

(গ) সৰ্বোপৰি ঘটনাটোৰ বিতং তথ্য সংগ্ৰহ কৰি হয় ‘মাছ’ৰ কেন্দ্ৰীয় কাৰ্যালয়লৈ প্ৰেৰণ কৰক অথবা এনেদৰে তথ্য সংগ্ৰহ কৰি যি কোনো উপযুক্ত স্থানত সংৰক্ষণ কৰক।

(ঘ) কোনো ধৰ্ষণ/নিৰ্যাতন/জিন্মাত হত্যা/ভূৰা সংঘৰ্ষত হত্যা আদি যি কোনো ঘটনাৰ প্ৰতিবাদ জনাই জিলা প্ৰশাসন/ৰাজ্যিক প্ৰশাসন/কেন্দ্ৰীয় প্ৰশাসন বা আন যি কোনো স্থানলৈ প্ৰেৰণ কৰা স্মাৰক পত্ৰ/দাবী পত্ৰৰ প্ৰতিলিপি সংগ্ৰহ কৰক অথবা 'মাছ'লৈ পঠাওক।

(ঙ) ৰাজ্যখনত সংঘটিত সকলো ধৰণৰ ৰাষ্ট্ৰসম্ভাৰ তথ্য 'মাছে' ৰাষ্ট্ৰীয় মানৰাধিকাৰ আয়োগ/ৰাষ্ট্ৰসংঘ আৰু অন্যান্য প্ৰায় চাৰিকুৰি আন্তৰাষ্ট্ৰীয় মানৰ অধিকাৰ সংগঠনলৈ নিয়মিত ভাৱে প্ৰেৰণ কৰে আৰু নিজৰ মুখপত্ৰটো প্ৰকাশ কৰে। সেয়ে এনে তথ্য 'মাছ'ক যোগান ধৰি প্ৰক্ৰিয়াটো সৰল কৰাত সহায় কৰিব পাৰে অথবা আপুনি নিজাকৈও ওপৰোক্ত স্থানসমূহলৈ প্ৰেৰণ কৰিব পাৰে। (ঠিকনা বা অন্য সহায়ৰ বাবে 'মাছ'ৰ লগত যোগাযোগ কৰক)

(চ) কোনো লোকৰ মৃত্যু হলে তেনে লোকৰ ফটো (জীৱিত আৰু মৃতদেহৰ) সংগ্ৰহ কৰক আৰু তথ্য/বাতৰিত ব্যৱহাৰ কৰক।

(৪) 'মাছে' আইন সাহায্য প্ৰদান কৰাৰ বাবে কাম কৰাৰ প্ৰচেষ্টা চলাই আহিছে। সেয়ে গোচৰ মাজনীয়া আদালতৰ কাম কাজত আপুনি সহায় কৰিব পাৰে। এনে ধৰণৰ নাগৰিকৰ অধিকাৰ সুৰক্ষাৰ বাবে কাম কৰি থকা জিলা পৰ্য্যায়ত বা উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধিবক্তা সকলৰ লগত নিৰ্যাতিতাক যোগাযোগ কৰাই দিয়ক নতুবা আপোনাৰ নিজা সংগঠনৰ ফালৰ পৰা গোচৰটো পৰিচালনা কৰাৰ দায়িত্ব লওক।

(৫) আপুনি যদি অধিবক্তা, আপুনি এই ক্ষেত্ৰত নিৰ্যাতিতাক সকলোতকৈ বেছি সহায় কৰিব পাৰে কেৱল গোচৰটো পৰিচালনা কৰাৰ দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰিয়েই। নিৰ্যাতিতাই যাতে ন্যায় পায় তাক নিশ্চিত কৰাৰ দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰি কেৱল নিৰ্যাতিতাক সহায় কৰাই নহয়, আইন/ন্যায়ালয় আৰু ন্যায়ালয়ৰ মৰ্যাদা ৰক্ষাৰ লগতে গণতন্ত্ৰৰ মৰ্যাদা ৰক্ষা কৰিব পাৰে।

তদুপৰি এজন সচেতন নাগৰিক হিচাবেই এনে ক্ষেত্ৰত আপোনাৰ ওপৰত কিছু দায়িত্ব আহি পৰিব-। আপুনি সচেতন, যেয়ে আপোনাৰ দায়িত্ব, বলবৎকাৰীৰ হাতত উলংঘাৰ ঘটনা/আইন বিৰুদ্ধ ঘটনা সংঘটিত হলে তাৰ প্ৰতিবাদ জনাওক আৰু নিৰ্যাতিতাক আইন সাহায্য পোৱাত সহায় কৰক।

জানিব লগা দুটামান শব্দ

(১) অপৰাধ (OFFENCE) : আইনত শাস্তি পাব লগা কাৰ্য

(২) চমন (SUMMONS) : আদালতে আটক ব্যক্তিক আদালতত নিজে হাজিৰ হ'ব লগা বা কোনো জামিন/বস্ত দাখিল কৰাৰ বাবে দিয়া লিখিত হুকুম।

(৩) পৰোৱানা (WARRANT) : আদালতে কোনো ব্যক্তি আদালতত হাজিৰ কৰাবলৈ আৰক্ষীক দিয়া লিখিত নিৰ্দেশ।

(৪) তালাচী পৰোৱানা (SEARCH WARRANT) : কোনো নিৰ্দিষ্ট ঠাইত তালাচী চলাবৰ বাবে আৰক্ষী বিষয়ালৈ আদালতে দিয়া লিখিত অনুমতি/নিৰ্দেশ।

(৫) অপৰাধ (COGNIZABLE OFFENCE) : যি অপৰাধৰ বাবে এজন আৰক্ষী বিষয়ালৈ গ্ৰেপ্তাৰী পৰোৱানা নোহোৱাকৈ এজন ব্যক্তিক আটক কৰিব পাৰে। এনে গুৰুতৰ অপৰাধ সমূহৰ ভিতৰত হৈছে হত্যা, ধৰ্ষণ, ডকাইটি ইত্যাদি।

(৬) জামিনযোগ্য অপৰাধ (BAILABLE OFFENCE) : এনে অপৰাধত অপৰাধীয়ে জামিনত মুক্তি পোৱাটো স্বীকৃত অধিকাৰ।

(৭) জামিন পাব নলগা (NON COGNIZABLE OFFENCE) : এনে অপৰাধত অপৰাধীয়ে আদালতে অপৰাধীৰ জামিন মঞ্জুৰ কৰিব পাৰে। নকৰিবও পাৰে। সি নিৰ্ভৰ কৰিব অপৰাধৰ গুৰুত্ব আৰু অপৰাধীৰ ওপৰত।

(৮) জামিন (BAIL) : আদালতে নিৰ্দিষ্ট কৰা এক নিৰ্দিষ্ট পৰিমাণৰ ধনৰ গেৰাণ্টিৰ বিপৰীতে গোচৰৰ শুনানী নোহোৱালৈকে অপৰাধীক কোনো লোকৰ জিন্মাত মুক্ত কৰি দিয়া, যি আদালতে বিচৰা তাৰিখত অপৰাধীক আদালতত হাজিৰ কৰি দিব লাগে। অন্যথা জামিনৰ গেৰাণ্টিত উল্লেখ কৰা পৰিমাণৰ ধন ৰাষ্ট্ৰই বাজেয়াপ্ত কৰে।

গ্ৰেপ্তাৰ : কেতিয়া আপোনাক গ্ৰেপ্তাৰ কৰিব পাৰে?

(ধাৰা - ৪১ ফৌজদাৰী আইন)

১. যদি এজন ব্যক্তি গুৰুতৰ অপৰাধত জড়িত বা যদি তেনে কোনো লিখিত অভিযোগ (এজাহাৰ), তথ্য বা যুক্তিসঙ্গত সন্দেহ যে ব্যক্তিজনে গুৰুতৰ অপৰাধ সংঘটিত কৰিছে।

২. যদি কোনো আইনমতে অপৰাধী বুলি গণ্য হয়।

৩. যদি কোনো চোৰাং সামগ্ৰী লগত থাকে।

৪. যদি আৰক্ষীৰ কাৰ্যত বাধা দান কৰে।

৫. আৰক্ষীৰ জিম্মাৰ পৰা পলায়ন কৰা বা চেষ্টা কৰা।

৬. ৰাষ্ট্ৰীয় সশস্ত্ৰ বাহিনীৰ পৰা পলায়ন কৰিলে।

৭. ভাৰতত গ্ৰেপ্তাৰ যোগ্য অপৰাধ কৰি ভাৰতৰ বাহিৰত থাকিলে ভাৰতীয় আইনৰ অধীনত।

৮. অপৰাধৰ বাবে শাস্তি ভোগ কৰি থকা অৱস্থাত আদালতে বলবৎ কৰা নিষেধাজ্ঞা ভংগ কৰিলে বা আদালতৰ যি কোনো আদেশ অমান্য কৰিলে।

৯. যদি শাস্তি যোগ্য কোনো অপৰাধ কৰাৰ বাবে ষড়যন্ত্ৰত লিপ্ত থাকে। (ফৌজদাৰী আইনৰ ধাৰা - ১৫১)

১০. স্বভাৱজাত অপৰাধী হ'লে (ফৌজদাৰী আইনৰ ১১০ ধাৰা)

১১. কোনো অসামৰিক সেৱা বিষয়াৰ সন্মুখত সাধাৰণ অপৰাধ কৰাৰ পিচত নিজৰ পৰিচয় গোপন কৰা বা কৰাৰ চেষ্টা কৰা (ফৌজদাৰী আইনৰ ধাৰা ৪২)

১২. আন কোনো আৰক্ষী বিষয়াই শাস্তি যোগ্য অপৰাধৰ বাবে বিচাৰি থাকিলে।

বিঃ দ্ৰঃ সামৰিক বাহিনী বিশেষ ক্ষমতা আইন আৰক্ষী অথবা ৰাষ্ট্ৰীয় সশস্ত্ৰ বাহিনীক যি কোনো এজন ব্যক্তিকে কেৱল সন্দেহৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি গ্ৰেপ্তাৰ কৰাৰ অধিকাৰ দিছে। অৱশ্যে সামৰিক বাহিনীয়ে ২৪ ঘণ্টাৰ ভিতৰত ওচৰৰ আৰক্ষী চকীত আটক কৰা ব্যক্তিক অভিযোগ সহ জমা দিব লাগে আৰু আৰক্ষীয়েও ২৪

ঘণ্টাৰ ভিতৰত ব্যক্তিজনক সংশ্লিষ্ট দণ্ডাধীশৰ ওচৰত হাজিৰ কৰিব লাগে। এনে নকৰিলে ততালিকে উচ্চ ন্যায়ালয়ত Habeas Corpus বা বন্দী প্ৰত্যক্ষীকৰণ আবেদন কৰিব পাৰে।

কোনে গ্ৰেপ্তাৰ কৰিব পাৰে :

১। যি কোনো আৰক্ষী বিষয়া (ফৌজদাৰী আইনৰ ৪১, ৪২ ধাৰা)

২। যদি কোনো ব্যক্তিৰ সন্মুখত শাস্তিযোগ্য অপৰাধ সংঘটিত হয়, যিটো জামিনযোগ্য নহয় (ফৌজদাৰী আইনৰ ৪৩ ধাৰা)

৩। যদি দণ্ডাধীশৰ সন্মুখত কোনো অপৰাধ সংঘটিত হয়, তেন্তে দণ্ডাধীশে (ফৌজদাৰী আইনৰ ধাৰা ৪৪)

৪। যি কোনো গোচৰৰ বাবে আদালতৰ পৰোৱানা মৰ্মে আৰক্ষী বিষয়াই।

বিঃ দ্ৰঃ সামৰিক বাহিনী বিশেষ ক্ষমতা আইন অনুযায়ী সেনা বাহিনীৰ লোকে যিকোনো ৰাষ্ট্ৰ বিৰোধী কামত জড়িত থকা বুলি সন্দেহ কৰা অথবা অবৈধ অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ লৈ ফুৰা ব্যক্তিক আটক কৰিব পাৰে যদিও আৰক্ষীক জমা দিয়াৰ পিচত সেনা বাহিনীয়ে দিয়া অভিযোগৰ ভিত্তিত বা আন কোনো গোচৰত আৰক্ষীয়েহে কোনো ব্যক্তিক গ্ৰেপ্তাৰ কৰে।

গ্ৰেপ্তাৰৰ ক্ষেত্ৰত আপোনাৰ অধিকাৰ :

১। আৰক্ষীয়ে গ্ৰেপ্তাৰ কৰা লোকজনৰ সম্ভাৱ্য পলায়ন ৰোধ কৰাৰ বাবে প্ৰয়োজন হোৱাতকৈ অধিক শক্তি প্ৰয়োগ কৰিব নোৱাৰে।

২। আদালতৰ গ্ৰেপ্তাৰী পৰোৱানা নোহোৱাকৈ গ্ৰেপ্তাৰ কৰা লোকক গ্ৰেপ্তাৰৰ কাৰণ জানিবলৈ দিব লাগিব। (শেহতীয়াকৈ এনে কাৰণ লিখিত ৰূপত দিয়াটো বাধ্যতামূলক কৰা হৈছে।)

৩। যদি আদালতৰ গ্ৰেপ্তাৰী পৰোৱানা নোহোৱাকৈ কোনো জামিনযোগ্য গোচৰত আটক হ'লে আৰক্ষী বিষয়াই জনাব লাগে যে আপুনি জামিনযোগ্য অভিযোগ /ধাৰাৰ অধীনত গ্ৰেপ্তাৰ হৈছে। (ফৌজদাৰী আইনৰ ধাৰা ৫০)

৪। নিজৰ পছন্দৰ কোনো অধিবক্তাৰ লগত আলোচনা কৰাৰ অধিকাৰ (ফৌজদাৰী আইনৰ ২২ নং ধাৰা)

৫। গ্ৰেপ্তাৰ হোৱা স্থানৰ পৰা আদালতলৈ যাতায়তৰ বাবে প্ৰয়োজন হোৱা

সময় বাদ দি ২৪ ঘণ্টাৰ ভিতৰত ওচৰৰ কোনো দণ্ডাধীশৰ সন্মুখত হাজিৰ কৰাব লাগিব। (সংবিধানৰ ২২ ধাৰা আৰু ফৌজদাৰী আইনৰ ৫৭নং ধাৰা)

৬। সৰ্বদা পূৰ্ণ শালীন ব্যৱহাৰ পোৱাৰ অধিকাৰ।

৭। আটক হোৱাৰ পিচত যদি আৰক্ষীয়ে চিকিৎসকৰ হতুৱাই পৰীক্ষা কৰাব খোজে তেন্তে, চিকিৎসকজন পঞ্জীয়ন থকা চিকিৎসক হ'ব লাগিব আৰু আৰক্ষী বিষয়াজন নিম্নতম এজন উপ-পৰিদৰ্শক হ'ব লাগিব। (শেহতীয়াকৈ গ্ৰেপ্তাৰ কৰা ব্যক্তিক চিকিৎসকৰ হতুৱাই পৰীক্ষা কৰোৱাটো বাধ্যতামূলক হৈছে।)

৮। গ্ৰেপ্তাৰ কৰা মহিলাক কেৱল মহিলা চিকিৎসকৰ দ্বাৰাহে পৰীক্ষা কৰিব পাৰি। (ফৌজদাৰী আইনৰ ৫৩ নং ধাৰা)

৯। দণ্ডাধীশৰ সন্মুখত হাজিৰ কৰোৱাৰ সময়ত পঞ্জীয়ন থকা চিকিৎসকৰ দ্বাৰা স্বাস্থ্য পৰীক্ষা কৰোৱাৰ বাবে অনুৰোধ কৰিব পাৰে (ফৌজদাৰী আইনৰ ৫৪ নং ধাৰা)

১০। জামিনযোগ্য অপৰাধত গ্ৰেপ্তাৰ হ'লে জামিন পোৱাৰ অধিকাৰ।

১১। জামিনযোগ্য নোহোৱা অপৰাধত গ্ৰেপ্তাৰ হ'লেও আদালতত জামিনৰ বাবে আবেদন কৰিব পাৰে। প্ৰয়োজন হ'লে মৌখিক ভাবেও আবেদন জনাব পাৰে।

১২। আদালতৰ গ্ৰেপ্তাৰী পৰোৱানৰ অধীনত গ্ৰেপ্তাৰ হ'লে সেই পৰোৱান পোৱাৰ অধিকাৰ।

১৩। কোনো গোচৰত সৰ্বমুঠ ১৪ দিনৰ অধিক আৰক্ষী জিন্মাত নথকাৰ অধিকাৰ।

১৪। আৰক্ষীৰ জিন্মা বা ন্যায়িক জিন্মাত থকা সময়ৰ শেষত পুনৰ দণ্ডাধীশৰ ওচৰত হাজিৰ কৰাৰ অধিকাৰ (ফৌজদাৰী আইনৰ ১৬৭ ধাৰা)

(১৫) আৰক্ষীৰ জিন্মা বা ন্যায়িক জিন্মাৰ কাৰাগাৰত থকা অৱস্থাত উপযুক্ত খাদ্য আৰু কাপোৰ পোৱাৰ অধিকাৰ।

(১৬) যদি যাৱজীৱন কাৰাদণ্ড অথবা মৃত্যুদণ্ডৰ শাস্তি যোগ্য অপৰাধৰ অপৰাধী তেন্তে ৰাষ্ট্ৰৰ খৰছত নিজৰ পছন্দৰ অধিবক্তা পোৱাৰ অধিকাৰ।

কেতিয়া আপোনাক হেণ্ডকাপ লগাব পাৰে -

যেতিয়া আৰক্ষীয়ে গ্ৰেপ্তাৰ কৰা লোক এজনক পহৰা দি লৈ যোৱাৰ সময়ত যদি ব্যক্তিজনে বাধাদিয়াৰ সন্তাৰনা থাকে তেন্তে তলৰ পৰিস্থিতি সমূহত আৰক্ষীয়ে হেণ্ডকাপ ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে।

(ক) জামিনযোগ্য নোহোৱা অপৰাধত গ্ৰেপ্তাৰ হলে-

(খ) গ্ৰেপ্তাৰ কৰা ব্যক্তিজনে ভয়াবহ প্ৰকৃতিৰ, উশৃংখল, আৰু আৰক্ষীক বাধা দিব পৰা প্ৰকৃতিৰ হলে-

(গ) যদি আৰক্ষীৰ জিন্মাৰ পৰা পলায়ন কৰাৰ সন্তাৰনা থকা, আত্মহত্যা কৰাৰ সন্তাৰনা থকা আৰু আনে আৰক্ষীৰ হাতৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰাৰ সন্তাৰনা থকা হয়।

হেণ্ডকাপ লগাব নোৱাৰে, যদি -

(ক) লক-আপৰ ভিতৰত থাকে -

(খ) আদালতত থাকে অথবা আদালতে হেণ্ডকাপ খোলাৰ বাবে আদেশ দিয়ে।

(গ) বিধান সভা বা লোকসভাৰ সদস্য হলে -

(ঘ) সেনা বাহিনীৰ লোক বিভাগীয় পোছাকত থাকে -

(ঙ) ৰাজনৈতিক অপৰাধী হলে -

(চ) বৃদ্ধ অথবা ৰুগীয়া হলে -

(ছ) মহিলা হলে -

(জ) কিশোৰ হলে যদি ভয়ঙ্কৰ প্ৰকৃতিৰ নহয় -

জামিনৰ বাবে আবেদন :-

(১) গ্ৰেপ্তাৰ কৰা আৰক্ষী বিষয়া (জামিন যোগ্য অপৰাধ হলে)

(২) জিলা মুখ্য ন্যায়িক দণ্ডাধীশ বা মহকুমা ন্যায়িক দণ্ডাধীশ অথবা যি গৰাকী দণ্ডাধীশৰ সন্মুখত হাজিৰ কৰোৱা হয়।

(৩) জিলা ছেছন আদালত, যদি জিলা/মহকুমা ন্যায়িক দণ্ডাধীশে ইতিমধ্যে জামিনৰ আবেদন নাকচ কৰে।

(৪) উচ্চ ন্যায়ালয়, যদি জিলা ছেছন ন্যায়ধীশে জামিনৰ আবেদন নাকচ কৰে।

(৫) উচ্চতম ন্যায়ালয়, যদি উচ্চ ন্যায়ালয়ে জামিনৰ আবেদন নাকচ কৰে।

বিঃ দ্ৰ :- ইতিমধ্যে প্ৰত্যাহাৰ হোৱা টাডা আইনত গ্ৰেপ্তাৰহোৱা সকলে

ডেজিগনেটেড কোর্টত জামিনৰ আবেদন কৰিব লাগে-। ৰাষ্ট্ৰীয় নিৰাপত্তা আইন সম্পৰ্কীয় টোকা পৃথকে দিয়া হৈছে।

কেতিয়া জামিন পোৱা যাব পাৰে-

(১) জামিনযোগ্য অপৰাধ হলে, গ্ৰেপ্তাৰী পৰোৱানা নোহোৱাকৈ গ্ৰেপ্তাৰ হলে সংশ্লিষ্ট আৰক্ষী বিষয়া অথবা দণ্ডাধীশে দিব পাৰে।

(২) জামিন দিয়াৰ পৰিৱৰ্তে 'একৰাৰনামা' লৈ কোনো জামিনদাৰ নোহোৱাকৈ হাজিৰ হ'বলৈ এৰি দিব পাৰে (ফৌজদাৰী আইনৰ ৪৩৬ ধাৰা)

(৩) যদি দণ্ডাধীশে গ্ৰেপ্তাৰী পৰোৱানা জাৰি কৰোতে জামিন লৈ মুক্তি দিয়াৰ নিৰ্দেশ দিয়ে।

(৪) জামিনযোগ্য অপৰাধ হলে আৰু নিজৰ জিলাৰ বাহিৰত গ্ৰেপ্তাৰ (৩০ কিঃ মিঃ ৰ ভিতৰত) হলে কাৰ্য্যবাহী দণ্ডাধীশ অথবা আৰক্ষী অধীক্ষকৰ ওচৰত হাজিৰ কৰোতে জামিন লৈ মুক্তি দিব পাৰে। (ফৌজদাৰী আইনৰ : ৮১ ধাৰা)

(৫) জামিন যোগ্য নোহোৱা গোচৰত গ্ৰেপ্তাৰী পৰোৱানা জাৰি হোৱা জিলাখনৰ বাহিৰত গ্ৰেপ্তাৰ হলে গ্ৰেপ্তাৰ হোৱা জিলাৰ মুখ্য ন্যায়িক দণ্ডাধীশ অথবা ছেছন ন্যায়াধীশে জামিন দিব পাৰে।

(৬) জামিন যোগ্য অপৰাধ নহলে জামিন পোৱাটো অধিকাৰ নহলেও জিলা মুখ্য ন্যায়িক দণ্ডাধীশে অথবা ন্যায়াধীশে নিজ ক্ষমতাৰ অধীনত চৰ্তযুক্ত বা চৰ্তহীন জামিন দিব পাৰে।

(৭) মৃত্যুদণ্ড, যাবজ্জীৱন কাৰাদণ্ড হ'ব লগা গোচৰত যদি গ্ৰেপ্তাৰ কৰাৰ ৯০ দিনৰ ভিতৰত যদি গোচৰ তদন্ত সম্পূৰ্ণ নহয়, তেন্তে ৯০ দিনৰ পিচত জামিন পোৱাটো আটকাধীন ব্যক্তিৰ অধিকাৰ (ফৌজদাৰী আইনৰ ১৬৭ ধাৰা)।

(৮) আন গোচৰত গ্ৰেপ্তাৰ হোৱাৰ ৬০ দিনৰ ভিতৰত গোচৰৰ তদন্ত সম্পূৰ্ণ নহলে গ্ৰেপ্তাৰ হোৱা ব্যক্তিয়ে জামিন পোৱাটো অধিকাৰ। (ফৌজদাৰী আইন ১৬৭ ধাৰা)।

(৯) ৩ বছৰৰ তলত কোনো আদালতত কাৰাদণ্ড হ'লে আৰু 'আপীল' কৰিব ইচ্ছা কৰিলে সেই আদালতে জামিন দিব পাৰে অথবা যি অপৰাধৰ বাবে কাৰাদণ্ড হয় সেই অপৰাধ যদি জামিনযোগ্য হয় আৰু যদি কোনোৱা ইতিমধ্যে জামিনত আছে। (ফৌজদাৰী আইনৰ ৩৮৯ ধাৰা)

(১০) জামিন যোগ্য অপৰাধৰ গোচৰ সাক্ষী গ্ৰহণ কৰাৰ ৬০ দিনৰ ভিতৰত গোচৰৰ শেষ নহ'লে জামিন পোৱাটো অধিকাৰ (ফৌজদাৰী আইনৰ ৪৩৭ ধাৰা)।

(১১) কাৰাদণ্ড হোৱাৰ পিচত উপযুক্ত কাৰণ থাকিলে আৰু আপীল বিবেচনাধীন হৈ থাকিলে সংশ্লিষ্ট আদালতে কাৰাদণ্ড সাময়িক ভাৱে স্থগিত ৰাখিব পাৰে।

আৰক্ষীৰ জিন্মাত নিৰ্যাতন কৰিলে কৰনীয় :-

এজন আৰক্ষী বিষয়াও আন নাগৰিকৰ দৰে আইনৰ চকুত সমান, সেয়ে আইন বিৰুদ্ধ কাৰ্য্যৰ বাবে সমানে জগৰীয়া। আটক কৰা ব্যক্তিক আৰক্ষীয়ে ভদ্ৰজনোচিত ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে, বিশেষকৈ মহিলা আৰু শিশুক শালীন ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে। মানসিক বা শাৰীৰিক যি কোনো ধৰণৰ নিৰ্যাতন আইনত নিষিদ্ধ। বলপূৰ্বক স্বীকাৰোক্তি লোৱাৰ অধিকাৰ কোনো আৰক্ষী বিষয়াৰ নাই। যদি আৰক্ষীয়ে আপোনাক অত্যাচাৰ-নিৰ্যাতন কৰিছে, তেন্তে -

১। আৰক্ষী জনৰ নাম আৰু নম্বৰ মনত ৰাখক-

২। সম্ভৱ হলে আৰক্ষীৰ জিন্মাতে পঞ্জীয়ন থকা চিকিৎসকৰ হতুৱাই অথবা কাৰাগাৰৰ চিকিৎসকৰ হতুৱাই পৰীক্ষা কৰাওক।

৩। যথা সম্ভৱ শীঘ্ৰে আপোনাক হাজিৰ কৰোৱা দণ্ডাধীশৰ ওচৰত নিৰ্যাতন/অত্যাচাৰ কৰোৱাৰ কথা অভিযোগ কৰক আৰু আটাইৰে বিষয়ে কৈ লিপিবদ্ধ কৰিবলৈ অনুৰোধ কৰক। দণ্ডাধীশে ইয়াক নথিভুক্ত কৰাৰ ওপৰিও চিকিৎসাৰ নিৰ্দেশ দিব।

৪। নিৰ্যাতন/অত্যাচাৰ চলোৱা আৰক্ষীৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ তৰাৰ অধিকাৰ আছে।

৫। আৰক্ষীৰ জিন্মাত অত্যাচাৰ হলে আৰক্ষীৰ সঞ্চালক প্ৰধান, গৃহমন্ত্ৰী আৰু বিশেষকৈ ৰাজ্যিক মানৱ অধিকাৰ আয়োগলৈ লিখিত অভিযোগ প্ৰেৰণ কৰিব।

৬। যদি আৰক্ষীৰ জিন্মাত অথবা সেনাৰ জিন্মাত গুৰুতৰ আঘাতপ্ৰাপ্ত হৈছে তেন্তে চিকিৎসাৰ লগে লগে উচ্চ বা উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ওচৰত লিখিত অভিযোগ দাখিল কৰিব পাৰে।

৮। সামৰিক বাহিনী বিশেষ ক্ষমতা আইন ১৯৫৮ চনৰ অধীনত সেনাই আটক কৰাৰ পিচত নিৰ্যাতন কৰিলে, আৰক্ষীয়ে দণ্ডাধীশৰ ওচৰত হাজিৰ কৰোৱা সময়ত অত্যাচাৰৰ বিশদ বিৱৰণ কৈ অত্যাচাৰৰ কথা নথিভুক্ত কৰি চিকিৎসকৰ ব্যৱস্থা কৰাৰ বাবে অনুৰোধ কৰক।

ৰাষ্ট্ৰীয় নিৰাপত্তা আইন (NSA) বা আন প্ৰতিৰোধমূলক গ্ৰেপ্তাৰ আইনত আটক হ'লে কৰিব লগীয়া ব্যৱস্থাসমূহ

১। উপযুক্ত প্ৰশাসনিক কৰ্তৃপক্ষৰ পৰা আটক কৰা নিৰ্দেশৰ প্ৰতিলিপি আটক কৰা ব্যক্তিক লগে লগে দিব লাগিব।

২। নিৰ্দিষ্ট আইনখনে নিৰ্দ্ধাৰণ কৰা সময়ৰ ভিতৰত আটক কৰাৰ অভিযোগ সমূহ (Grounds of Detention) জনাব লাগিব-।

৩। অভিযোগ সমূহৰ ক্ষেত্ৰত কৰা লগা বক্তব্য সামৰি নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ ভিতৰত ৰাজ্য চৰকাৰ অথবা আটকৰ নিৰ্দেশ দিয়া কৰ্তৃপক্ষলৈ আবেদন (Representation) পঠাব লাগে, যিখন চৰকাৰে বিবেচনা কৰিব।

৪। আইনখন নিৰ্দিষ্ট কৰি দিয়া সময়ৰ ভিতৰত আটক কৰা ব্যক্তিক ন্যায়াধীশে সমন্বিতে গঠন কৰা এখন উপদেষ্টা বোৰ্ড (Advisory Board) ৰ সন্মুখত হাজিৰ কৰাতো বাধ্যতামূলক। উপদেষ্টা বৰ্ডে আটক কৰা ব্যক্তি জনৰ প্ৰত্যক্ষ ভাৱে বক্তব্য শুনিব। যদি আটক কৰা ব্যক্তি জনে ইচ্ছা কৰে, বৰ্ডলৈ আগতীয়াকৈ লিখিত ভাৱে জনাই অধিবক্তাৰ বাদে আন কোনো ব্যক্তিকো নিজৰ হৈ কবলৈ সুবিধা দিব পাৰে।

৬। এনে আটককৰণ ৰাজ্য চৰকাৰৰ দ্বাৰা অনুমোদিত হ'ব লাগিব আৰু আটক কৰা কৰ্তৃপক্ষই আটক কৰা নিৰ্দেশ, অভিযোগ নামা আৰু বন্দীৰ আবেদন উপদেষ্টা পৰিষদলৈ প্ৰেৰণ কৰিব লাগে। তদুপৰি ৰাজ্য চৰকাৰে অভিযোগ নামা-আটকৰণৰ নিৰ্দেশ আৰু সংশ্লিষ্ট নথি পত্ৰ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰলৈ প্ৰেৰণ কৰিব লাগে।

৭। বন্দীজনৰ আবেদন বিবেচনা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত নিৰ্দ্ধাৰিত সময়তকৈ পলম হলেও আটক হোৱা লোক জনে মুক্তি পাব।

৯। আটক কৰণ ৰাজ্যচৰকাৰৰ দ্বাৰা অনুমোদন নহলেও বন্দীজনে মুক্তি পাব।

১০। অভিযোগনামাৰ অভিযোগ সমূহ ভূৱা, অনিৰ্দিষ্ট, অস্তিত্বহীন অথবা অসংগত হ'লে বন্দীয়ে মুক্তি পাব। আনকি অভিযোগ নামাৰ এটা অভিযোগ ভূৱা-অসঙ্গত বুলি প্ৰতিপন্ন হলেও বন্দীয়ে মুক্তি পোৱাটো অধিকাৰ।

১১। আটক কৰা কৰ্তৃপক্ষই যি সমূহ নথিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি আটক কৰিছে, তাৰ প্ৰতিলিপি পোৱাটো বন্দীজনৰ অধিকাৰ।

প্ৰতিৰোধমূলক আইনত আটক হলে কৰ্তব্য।

১। নিজৰ আত্মীয়-বন্ধু বা অধিবক্তাৰ লগত যোগাযোগ কৰক আৰু এখন উকালতনামাত স্বাক্ষৰ কৰি কাৰাগাৰ কৰ্তৃপক্ষৰ হতুৱাই প্ৰমাণিত কৰাই আটক কৰা নিৰ্দেশ নিজৰ অধিবক্তালৈ প্ৰেৰণ কৰক।

২। অভিযোগ নামা আৰু অন্যান্য যাৱতীয় নথি পোৱাৰ লগে লগে একোটাকৈ প্ৰতিলিপি নিজৰ অধিবক্তালৈ প্ৰেৰণ কৰক।

৩। যি হেতু এনে আইন সমূহ সাধাৰণ অপৰাধী আইন নহয়, সেয়ে নিৰ্দিষ্ট বিশেষ সুবিধা বন্দীজনে পোৱাটো অধিকাৰ।

৪। বন্দী অৱস্থাত নিজৰ অধিবক্তাৰ লগত আলোচনা কৰাৰ অধিকাৰ আছে।

অন্যান্য আইনগত কৰণীয়

১। সংবিধানৰ ২২৬ নং ধাৰাৰ অধীনত প্ৰত্যক্ষভাৱে উচ্চ ন্যায়ালয় অথবা সংবিধানৰ ৩২ নং ধাৰাৰ অধীনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ত মুক্তিৰ বাবে আবেদন (Writ of Habeas Corpus) কৰিব পাৰে।

সাম্প্রতিক পৰিস্থিতিত সৃষ্টি হ'ব পৰা নিম্নোক্ত যি কোনো ধৰণৰ সমস্যা বা ঘটনাত লব লগা আইনগত ব্যৱস্থা।

সেনা-অৰ্দ্ধ-সামৰিক বাহিনী বা আৰক্ষী তালাচী : সাধাৰণ পৰিস্থিতিত কোনো লোকৰ বাসগৃহ কাৰ্যালয় বা ৰাজহুৱা স্থানত তালাচী চলোৱাৰ বাবে সশস্ত্ৰ বাহিনী সমূহে দণ্ডাধীশৰ অনুমতি লব লাগে। কিন্তু সম্প্ৰতি অসমত প্ৰযোজ্য হৈ থকা সশস্ত্ৰ বাহিনী বিশেষ ক্ষমতা আইন ১৯৫৯ ৰ বলত সেনা অথবা অন্যান্য সশস্ত্ৰ বাহিনী সমূহে দণ্ডাধীশৰ পূৰ্ব অনুমতি নোলোৱাকৈ যি কোনো সন্দেহজনক স্থানত তালাচী চলাব পাৰে। চৰকাৰৰ শেহতীয়া নিৰ্দেশনা অনুযায়ী পিচে এনে তালাচীৰ সময়ত দণ্ডাধীশ, আৰক্ষী অথবা নূন্যতম গাওঁবুঢ়া উপস্থিত থাকিব লাগে।

মহিলাক তালাচী চলোৱাৰ ক্ষেত্ৰত ন্যায়ালয়ৰ বিশেষ নিৰ্দেশমৰ্মে কোনো মহিলা আৰক্ষীয়েহে আন মহিলাক তালাচী চলাব পাৰে। সেনা বাহিনীয়ে নিজাকৈ মহিলাক তালাচী কৰা বা নিজৰ চাউনীলৈ নিয়া অথবা সোধপোছ কৰাৰ ক্ষমতা নাই। এনে প্ৰয়োজনত মহিলা আৰক্ষী অথবা দণ্ডাধীশৰ উপস্থিতি বাধ্যতামূলক। যদি সেনা বাহিনী-আৰক্ষী-অৰ্দ্ধসামৰিক বাহিনীয়ে তালাচীৰ সময়ত কোনো ধৰণৰ আতিশৰ্ষা /অত্যাচাৰ কৰে, কোনো ঘৰুৱা সম্পত্তি ধ্বংস কৰে অথবা জব্দ কৰি স্বাক্ষৰিত তালিকা নিদিয়াকৈ লৈ যায়, তেন্তে -

(১) তেনে ঘটনাৰ স্বাক্ষৰ সাক্ষী সহ তৎকালে ওচৰৰ আৰক্ষী চকীত লিখিত আপত্তি /গোচৰ দিব, “যদি আৰক্ষী নিজে জড়িত অথবা গোচৰ লবলৈ অস্বীকাৰ কৰে, তেন্তে জিলা মূখ্য ন্যায়িক দণ্ডাধীশৰ ওচৰত গোচৰ তৰক” (সাধাৰণ এখন আবেদনেই ইয়াৰ বাবে যথেষ্ট)

(২) তালাচীৰ নামত চলোৱা অত্যাচাৰত কোনো লোক আহত হলে, স্থানীয় চৰকাৰী চিকিৎসালয়ত চিকিৎসা কৰি প্ৰমাণপত্ৰ সংগ্ৰহ কৰক আৰু প্ৰয়োজন সাপেক্ষে গোচৰ ব্যৱহাৰ কৰক।

ইয়াৰোপৰি যি কোনো স্থানতে নিৰাপত্তা বাহিনী-সেনা-আৰক্ষীয়ে অত্যাচাৰ কৰিলে অনুৰূপ ব্যৱস্থা (চিকিৎসা গোচৰ) লওঁক। কোনো ঘটনাকেই গুৰুত্বহীন বুলি

নাভাৱিব, কাৰণ ইয়াৰ পুনৰাবৃত্তি হ'ব পাৰে আৰু আপোনাৰ এনে ব্যৱস্থা গ্ৰহণে আনকো সকাহ দিব পাৰে। যিকোনো ঠাইতে ঘটনা সম্পৰ্কীয় আবেদন /স্মাৰক পত্ৰৰ একোটাকৈ নকল নিশ্চিতভাবে সংগ্ৰহ কৰিব।

গ্ৰেপ্তাৰ /সোধপোছৰ বাবে আটক/ আটক কৰাৰ পিছত সন্ধানহীন -

সেনা বাহিনীয়ে বা অৰ্দ্ধসামৰিক বাহিনীয়ে যি কোনো লোকক (দোষী নিৰ্দোষী বা যিকোনো সংগঠনৰ লগত জড়িত) লোকক আটক কৰাৰ পৰা ২৪ ঘণ্টাৰ ভিতৰত নিকটৱৰ্তী আৰক্ষীক চমজাই দিব লাগে। আৰক্ষীয়ে গ্ৰেপ্তাৰ কৰা বা সেনাৰ পৰা চমজাই লোৱা যি কোনো লোকক পিচৰ ২৪ ঘণ্টাৰ ভিতৰত কোনো এজন ন্যায়িক দণ্ডাধীশৰ ওচৰত হাজিৰ কৰোৱাটো বাধ্যতামূলক (১) তেনে নকৰিলে আটক কৰা ব্যক্তিজনৰ পৰিয়ালে স্থানীয় ন্যায়িক দণ্ডাধীশ বা গুৱাহাটী উচ্চ ন্যায়ালয়ত গোচৰ তৰিব পাৰে। শেহতীয়াকৈ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ এক নিৰ্দেশ আৰু ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ পৰামৰ্শমতে যি কোনো গ্ৰেপ্তাৰ কৰা লোকক কি গোচৰত, কিমান সময়ত, ক'ৰপৰা কোন আৰক্ষীয়ে গ্ৰেপ্তাৰ কৰিছে, তাক লিখিতভাবে আটক কৰা লোকজনক আৰক্ষীয়ে জনাব লাগে। যদি আৰক্ষীয়ে তেনে কোনো লিখিত আৰু আৰক্ষী বিষয়াৰ স্বাক্ষৰিত পত্ৰ নিদিয়, তেন্তে আৰক্ষী বিষয়াক তেনে পত্ৰ দিবলৈ ক'ব লাগে।

(৩) আৰক্ষী জিন্মাত কৰা কোনো অত্যাচাৰ ন্যায়িক দণ্ডাধীশৰ ওচৰত বিৱৰি কৈ তাক লিপিবদ্ধ কৰাৰ বাবে অনুৰোধ কৰক। এনে কৰাত সংকোচ বা অৱহেলাই আটক কৰা ব্যক্তিজনৰ আৰু আনৰো ক্ষতি কৰিব আৰু আৰক্ষী বিষয়াও সংঘত হোৱাত সহায়ক নহব।

ভাৰতীয় আইন আৰু সশস্ত্ৰ বাহিনী বিশেষ ক্ষমতা আইন ১৯৫৮ কোনো আইনেই সেনা বাহিনীক আটক কৰা লোকক জেৰা কৰাৰ অধিকাৰ দিয়া নাই। সেনা বাহিনীয়ে জেৰাৰ বাবে সেনা ছাউনীলৈ কাকো মাতিব নোৱাৰে। (৪) তেনে পৰিস্থিতিত জিলা প্ৰশাসন বা ন্যায়ালয়ৰ কাৰ্য চাপক। পুনৰ সেনাই জুলুম কৰিলে পুনৰ ন্যায়ালয়ক জনাওক। কোনো মহিলাক সেনা বাহিনীয়ে নিজৰ ছাউনীলৈ জেৰাৰ বাবে বা আন কোনো কাৰণতে মাতিব নোৱাৰে। এই সম্পৰ্কত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ স্পষ্ট নিৰ্দেশ আছে। (৫) তেনে পৰিস্থিতি হ'লে ন্যায়ালয়ৰ কাৰ্য চাপক।

(৬) কোনো লোকক সেনা বাহিনী বা অৰ্দ্ধসামৰিক বাহিনীয়ে আটক কৰা ২৪

ঘণ্টাৰ পিচতো আৰক্ষীক চমজাই নিদিলে অলপো পলম নকৰি উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ কাষ চাপক। তেনে লোক সন্মানহীন হৈ যোৱা বা ভূৱা সংঘৰ্ষত হত্যা কৰাৰ তিলমানো সম্ভাৱনা থাকিলে পিচদিনাই উচ্চ ন্যায়ালয়ত প্ৰত্যক্ষীকৰণ আবেদন (habeas corpus) দাখিল কৰক (৭) আৰক্ষীয়ে এনে আবেদন আটকাধীন ব্যক্তিৰ পৰিয়ালবৰ্গৰ যিকোনো সদস্য, আত্মীয় তথা কোনো লোকক আটক কৰাৰ পিচত যদি লোকজনৰ গ্ৰেপ্তাৰ গোপন কৰিব বিচাৰে, তেন্তে অনুৰূপ ব্যৱস্থা লওক। এনে আবেদন সাধাৰণতে পৰিয়ালৰ লোকে দাখিল কৰা আৰু কৰোতে লোকজনক গ্ৰেপ্তাৰ /আটক কৰোতে দেখা সাক্ষী বা তেওঁক আটক কৰাৰ কথা প্ৰমাণ হ'ব পৰা বিষয় সমূহত গুৰুত্ব দিব লাগে। কোনে ক'ৰপৰা আটক কৰিলে, কোনে দেখিছিল বা শুনিছিল, তাক নিৰ্ভুল ভাৱে সংগ্ৰহ কৰিব লাগে। এনে গোচৰত সাক্ষাৎ দিয়া কোনো লোকক সেনা আৰক্ষীয়ে যি কোনো ধৰণৰ ভাবুকি/ আতিশৰ্য্য দিলে, লগে লগে পুনৰ ন্যায়ালয়ত জনাওক।

ধৰ্ষণ/অশালীন ব্যৱহাৰ/নিৰ্যাতন

সেনা-আৰক্ষীয়ে কোনো মহিলাক শালীনতা ভংগ কৰা ঘটনা এক গুৰুতৰ অপৰাধ। ধৰ্ষণৰ দৰে জঘন্য অত্যাচাৰৰ কথা কবই নালাগে। ই মানৱতাৰ প্ৰতিয়েই প্ৰত্যাহ্বান। সেয়ে মানৱতাৰ বাবে অভিষাপ হৈ পৰা এই ঘটনা ৰোধ কৰিবৰ বাবে সভ্য মানুহ আগবাঢ়ি আহিব লাগিব। ধৰ্ষণৰ ঘটনা গোপনে ৰাখি ইয়াক প্ৰতিৰোধ কৰিব নোৱাৰি। ইয়াক প্ৰতিৰোধ কৰিব লাগিব ধৰ্ষণকাৰীক উপযুক্ত শাস্তি প্ৰদানৰ জৰিয়তে। ঘটনাটো শুদ্ধভাৱে প্ৰকাশ কৰা আৰু ন্যায়ালয়ৰ কাষ চপাৰ জৰিয়তে। সেয়ে সেনা-অৰ্ধসামৰিক বাহিনী-আৰক্ষী লোকৰ দ্বাৰা কোনো ধৰ্ষণৰ বা মহিলাক নিৰ্যাতন /অশালীন ব্যৱহাৰৰ ঘটনা সংঘটিত হ'লেই তৎকালে ওচৰৰ আৰক্ষীক লিখিত অভিযোগ দাখিল কৰি ধৰ্ষিতা/ নিৰ্যাতিতা গৰাকীৰ ডাক্তৰী পৰীক্ষা /চিকিৎসা কৰাব লাগে। ধৰ্ষণকাৰীক চিনাক্ত কৰাত বা উল্লেখ কৰাত যথা সম্ভৱ শুদ্ধতা/নিৰ্ভুলতা ৰাখিবলৈ সাৱধানতা অৱলম্বন কৰক। ঘটনাৰ কোনো সাক্ষী থাকিলে ন্যায়িক দণ্ডাধীশৰ ওচৰত জৱানবন্দি লিপিবদ্ধ কৰাৰ ব্যৱস্থা লব লাগে। জিলা পৰ্যায়ত গোচৰ সন্তোষজনক অগ্ৰগতি লাভ নকৰিলে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ওচৰ চাপিব পাৰে। কিন্তু প্ৰথম আৰু প্ৰধান কথা হৈছে সংশ্লিষ্ট আৰক্ষী চকীত ঘটনাৰ লিখিত অভিযোগ দাখিল কৰি ডাক্তৰীপৰীক্ষা/ চিকিৎসাৰ ব্যৱস্থা কৰাটো। আৰক্ষীয়ে গোচৰ পঞ্জীভূত

কৰিবলৈ অস্বীকাৰ কৰিলে সেই কথা উল্লেখ কৰি তৎকালেই জিলাৰ মুখ্য ন্যায়িক দণ্ডাধীশৰ ওচৰত গোচৰ তৰিব লাগে বা সম্ভৱ হ'লে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ওচৰ চাপিব পাৰে। ধৰ্ষণৰ গোচৰৰ ক্ষেত্ৰত ডাক্তৰী পৰীক্ষাৰ ওপৰত গোচৰটো বহু পৰিমাণে নিৰ্ভৰ কৰে, সেয়ে কোনো ক্ষেত্ৰত আৰক্ষীয়ে ২৪ ঘণ্টাৰ ভিতৰত ডাক্তৰী পৰীক্ষা কৰোৱাত অৱহেলা কৰিলে, সম্ভৱ স্থানত নিজাকৈ চৰকাৰী চিকিৎসালয়ত ডাক্তৰী পৰীক্ষা আৰু চিকিৎসাৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে। ধৰ্ষণকাৰীক চিনাক্ত কৰিব পৰা অৱস্থাত থাকিলে, সেই বিষয়টো আৰক্ষী /ন্যায়ালয়ত লিখিতভাৱে জনালে চিনাক্তকৰণৰ ব্যৱস্থা কৰা হয়। দোষীক চিনাক্ত কৰাৰ ক্ষেত্ৰত কোন ছুটনী / আৰক্ষী চকীৰপৰা আহিছে আৰু কোন ৰেজিমেণ্ট /বেটেলিয়ন তাক এজাহাৰত উল্লেখ কৰিব পাৰিলে ভাল। (নিৰ্যাতিত মহিলাৰ আপত্তি নাথাকিলে বক্তব্য অডিঅ' ভিডিঅ' ৰেকৰ্ডিং কৰি থব লাগে)

□ হত্যা /ভূৱা সংঘৰ্ষ /জিন্মাৎ হত্যা /নিৰ্যাতনৰ ফলত মৃত্যু □

হত্যা /ভূৱা-সংঘৰ্ষ

সশস্ত্ৰ বাহিনী বিশেষ ক্ষমতা আইন ১৯৫৮ নামৰ কুখ্যাত আইনখনে যদিও ৰাষ্ট্ৰৰ সশস্ত্ৰ নিৰাপত্তা বাহিনীক সন্দেহৰ ওপৰত যি কোনো এজন লোকক হত্যা কৰাৰ ক্ষমতা প্ৰদান কৰিছে, সেই ক্ষমতা কিন্তু অবাধ নহয়। শেহতীয়াকৈ কেইবাটাও গোচৰত আৰু ভাৰত চৰকাৰে সেনা বাহিনীয়ে কি কৰিব পাৰে আৰু কি কৰিব নোৱাৰে, সেই সম্পৰ্কত নীতি /নিৰ্দেশনা জাৰি কৰিছে। (স্থানান্তৰত উল্লেখ কৰা হৈছে) সেই মতে নিৰস্ত্ৰ এজন লোকক গ্ৰেপ্তাৰ কৰিব পৰা অৱস্থাত হত্যা কৰাটো আইন মতে দোষণীয়। সেয়ে তেনে ঘটনা সংঘটিত হ'লে গোচৰৰ জৰিয়তে ন্যায়ালয়ৰ ওচৰ চাপিব লাগে। তদুপৰি কোনো এজন লোকক কোনো ঠাইৰ পৰা আটক কৰি নি সেনা /আৰক্ষীয়ে যদি নিজে হত্যা কৰি সংঘৰ্ষ বুলি প্ৰচাৰ কৰে তেন্তে ক্ষেত্ৰত লিখিত ভাৱে ন্যায়ালয়ৰ ওচৰ চাপিব লাগে। সেই ক্ষেত্ৰত মন কৰিব লগা কথা সমূহ হৈছে:

(১) লোক এজন গ্ৰেপ্তাৰ কৰাৰ সময়ত দেখা সাক্ষীৰ লগত যোগাযোগ কৰি ঘটনাৰ বিৱৰণ সংগ্ৰহ কৰিব লাগে।

(২) কোনে গ্ৰেপ্তাৰ /আটক কৰিছিল, ক'ৰপৰা কৰিছিল,, কেনে অৱস্থাত আটক কৰিছিল, সেনা /আৰক্ষীয়ে কেনে ব্যৱহাৰ কৰিছিল, কি ব্যৱহাৰ কৰি ঘূৰি গৈছিল, কেনে পোছাক পৰিধান কৰিছিল, সম্ভৱ হ'লে ক'ৰপৰা আহিছিল, ক'লে ঘূৰি গৈছিল, নিৰ্দিষ্ট ব্যক্তিজনক হত্যা /আটক কৰাৰ বাহিৰেও আন কি কৰিছিল লোকজনক কি কাৰণত হত্যা/ আটক কৰিছে ইত্যাদি বিষয়বোৰ তথ্য সংগ্ৰহ কৰিব লাগে। অধিক তথ্যই গোচৰত সহায় কৰিব।

(৩) হত্যা /ভূৰা সংঘৰ্ষত মৃত্যুৰ পিচত আৰক্ষীয়ে মৰণোত্তৰ পৰীক্ষা (Post mortem) কৰাৰ পূৰ্বে আৰক্ষী জিন্মাত ইনকুৱেষ্ট ৰিপ'ৰ্ট (Inquest report) এটা তৈয়াৰ কৰে কোনো দণ্ডাধীশৰ জৰিয়তে। সেই ৰিপ'ৰ্টত মৃতদেহৰ বাহ্যিক বিৱৰণ যেনে গাত কি কাপোৰ কেনে অৱস্থাত আছে, ভৰিত কি পিঙ্গি আছে, মৃতদেহৰ কি সামগ্ৰী মৃতদেহৰ আশে-পাশে ক'ত কি পৰি আছে, ঘড়ী বা অন্যান্য কি সামগ্ৰী আছে, বাহিৰৰ পৰা দেখাত কি কি জখম (গুলিৰ দাগ, কটা দাগ, অত্যাচাৰৰ চিন) আছে সেইবোৰ লিপিবদ্ধ কৰে। সেই ৰিপ'ৰ্টৰ গোচৰত এক সুকীয়া গুৰুত্ব আছে। সেয়ে সম্ভৱ হ'লে পৰিয়ালৰ লোকে সেইটো নিৰ্ভুলভাৱে তৈয়াৰ কৰাত গুৰুত্ব দিব লাগে। মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ ৰিপ'ৰ্টৰ পিছত সলনি কৰিব যাতে নোৱাৰে তাক লক্ষ্য ৰাখিব লাগে আৰু পৰীক্ষাৰ লগে লগে চিকিৎসকৰ পৰা কথা জানি লোৱা ভাল।

(৪) যি কোনো হত্যা /ভূৰা সংঘৰ্ষ /সংঘৰ্ষ হ'লে সংশ্লিষ্ট আৰক্ষী চকীত এক GD Entry হৈ এক UDগোচৰ পঞ্জীভূত হ'ব। এই সম্পৰ্কীয় পৰৱৰ্তী যি কোনো গোচৰ তৰাৰ ক্ষেত্ৰত এই গোচৰৰ নম্বৰ, নথিৰ নকল (ন্যায়ালয়ৰ জৰিয়তে উলিয়াব), মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ প্ৰতিবেদন আদিৰ দৰকাৰ। এই সমূহ নথি সংগ্ৰহ কৰি মৃতকৰ পৰিয়ালৰ/ সম্পৰ্কীয় এজন লোকে গোচৰটো তৰিলে ভাল। আন লোকেও গোচৰ তৰিব পাৰে।

(৫) মৃতক যদি ছাত্ৰ-চাকৰিয়াল-ব্যৱসায়ী-কৃষক-শ্ৰমিক হয় সেই সম্পৰ্কীয় নথি সংগ্ৰহ কৰিব লাগে।

জিন্মাত হত্যা/ অত্যাচাৰৰ ফলত মৃত্যু

দোষী বা নিৰ্দোষী যি কোনো ব্যক্তিকে আটক কৰাৰ পিচত সেনা/ আৰক্ষীয়ে

হত্যা কৰিব নোৱাৰে। অথবা আটক কৰা কোনো লোকক সোধ পোচৰ নামত অত্যাচাৰ কৰিব নোৱাৰে। এনে আইন বহিৰ্ভূত ঘটনাৰ ক্ষেত্ৰত ল'ব লগা ব্যৱস্থা সমূহ

(১) (ক) কোনো লোকক আটক কৰি হত্যা কৰিলে, ব্যক্তিজন আটক কৰা ঘটনাৰ সম্পূৰ্ণ বিৱৰণ দেখা সাক্ষী-দোষী-বাহিনীটোৰ সবিশেষ সংগ্ৰহ কৰি মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ প্ৰমাণ পত্ৰ আৰু সংশ্লিষ্ট গোচৰৰ নং প্ৰয়োজনীয় নকল (FIR, Inquest Report etc.) সংগ্ৰহ কৰি যথা সম্ভৱ শীঘ্ৰে ন্যায়ালয়ত গোচৰ তৰিব লাগে।

(খ) অত্যাচাৰৰ ফলত পিচত মৃত্যু হ'লে ব্যক্তিজনে আটক কৰাৰ সবিশেষ, অত্যাচাৰ কৰাৰ স্থান, দোষী বাহিনীয়ে যদি কোনোধৰণৰ চিকিৎসা কৰিছে, সেই চিকিৎসাৰ প্ৰমাণ পত্ৰ, পৰৱৰ্তী সময়ত কৰা চিকিৎসাৰ প্ৰমাণ পত্ৰ আদিৰ সংগ্ৰহ কৰি গোচৰ তৰিব লাগে। অত্যাচাৰৰ ফলত পিচত মৃত্যু হোৱা ঘটনাৰ অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ কাম হ'ল যদি নিৰ্যাতিত ব্যক্তিজন গুৰুতৰভাৱে আহত, তেন্তে স্থানীয় ন্যায়ালয়ত তৎকালে এক আবেদন কৰি ব্যক্তিজনৰ জবানবন্দী ন্যায়াদীশ এজনৰ হতুৱাই লিপিবদ্ধ কৰিব লাগে। সম্ভৱ হ'লে অডিঅ' / ভিজুৱেল ৰেকৰ্ডিং কৰিব লাগে। যদি নিৰ্যাতিত ব্যক্তিজন আৰক্ষী জিন্মাত থাকে, তেন্তে পৰিয়ালৰ লোকে আবেদন কৰি আটকাধীন অৱস্থাতে জবানবন্দী লোৱাব লাগে। এনে ক্ষেত্ৰসমূহত চিকিৎসকৰ প্ৰতিবেদনৰ ওপৰত বহু কথা নিৰ্ভৰ কৰে। সেয়ে চিকিৎসকৰ প্ৰতিবেদন যাতে নিৰ্ভুল হয়, তাৰ বাবে সাৱধান হ'ব লাগে। এনে ব্যক্তিৰ ক্ষেত্ৰত পোনতে কি গোচৰ সংক্ৰান্তত গ্ৰেপ্তাৰ/ আটক কৰা হৈছে, সেই বিষয়েও জানি ল'ব লাগে।

(গ) জিন্মাত হত্যা কৰা লোকৰ মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ প্ৰতিবেদন গ্ৰেপ্তাৰ/আটক হোৱা গোচৰৰ সবিশেষ, inquest report, আৰক্ষীৰ প্ৰতিবেদনৰ নকল আদি সংগ্ৰহ কৰিব লাগে।

আটকাধীন ব্যক্তিৰ বিৰুদ্ধে যিমানেই গুৰুতৰ অভিযোগ নাথাকক কিয় জিন্মাত থকা অৱস্থাত তেওঁ চিকিৎসা তথা আইন সাহায্য পোৱাটো তথা পৰিয়ালৰ লোকে দেখা কৰিব পৰাটো তেওঁৰ আইনগত অধিকাৰ। এনে অধিকাৰৰ পৰা আৰক্ষীয়ে বঞ্চিত কৰিলে আদালতত যাবতীয় নিৰ্দেশ বিচাৰি আবেদন জনাব পাৰে।

ANNEXURE - I

THE ASSAM DISTURBED AREAS ACT, 1955*(Assam Act XIX of 1955)¹

(Passed by the Assembly)

{ Received the assent of the Governor of Assam on the 14th
December, 1955 }

An Act to make better provision for the suppression of disorder and for the restoration and maintenance of public order in disturbed areas in Assam.

Preamble. Whereas it is necessary to make better provision for the suppression of disorder and for the restoration and maintenance of public order, in the disturbed areas in Assam.

It is hereby enacted in the Sixth Year of the Republic of India as follows.

1. Short title, extent and commencement. (1) This Act may be called the Assam Disturbed Areas Act, 1955.

(2) It extends to the whole of Assam subject to the provisions of S.3 below.

(3) It shall come into force at once.

2. Definition. In this Act "disturbed area" means an area which is for the time declared by notification under S.3 to be disturbed area.

3. Power to declare areas to be disturbed area. The State Government may, by notification in the official Gazette, declare that the whole or any part of any district of Assam as may be specified in the notification is a disturbed area.

4. Power to fire upon person contravening orders. Any Magistrate or Police Officer not below the rank of a Sub-Inspector or Havildar in case of the Armed Branch of the Police or any officer of the Assam Rifles not below the rank of Havildar, may, if in his opinion, it is necessary so to do for the maintenance of public order, after giving such warning, if any, as he may consider necessary, fire upon, or otherwise use force even to the causing of death, against any person who is acting in force even to the causing of death, against any person who is acting in contravention of any law or order for the time being in force in a disturbed area, prohibiting the assembly of five or more persons or the carrying of weapons or things capable of being used as weapons or firearms, ammunition and explosive substances.

5. Power to destroy arms, fortified positions, etc. Any Magistrate or Police officer not below the rank of Sub-Inspector or any officer of the Assam Rifles not below the rank of Jamadar may, if in his opinion, it is necessary so to do destroy any arms, dump prepared, or fortified positions or shelters from which armed attacks are made or attempted, structures used gangs or absconders wanted for offences in connection with the disturbances.

6. Protection of persons acting under Ss. 4 and 5. No suit, prosecution or other legal proceeding shall be instituted except with the previous sanction of the State Government against any person in respect of anything done or purporting to be done in exercise of the power conferred by Ss. 4 and 5.

7. Repeal of Ordinance V of 1955 (1) The Assam Disturbed Areas Ordinance, 1955 (V of 1955), is hereby repealed.

(2) Notwithstanding such repeal any notification issued, anything done or any action taken in exercise of the powers conferred by or under then said Ordinance shall be deemed to have done or taken in the exercise of the powers conferred by or under this Act, as if this Act were in force on the day on which such notification was issued, such thing was done or action was taken.

ANNEXURE - II

**THE ARMED FORCES (ASSAM AND MANIPUR)
SPECIAL POWERS ACT, 1958**

(Act 28 of 1958)

(11th September, 1958)

An Act enable certain special powers to be conferred upon members of the armed forces in disturbed areas in the State of Assam and the Union Territory of Manipur.

Be it enacted by Parliament in the ninth year of the Republic of India as follows :

1. Short title and extent. (1) This Act may be called the Armed Forces (Assam and Manipur) Special Powers Act, 1958.

(2) Definitions. In this Act, unless the context otherwise requires-

(a) "armed forces" means the Military forces and the air forces operating as land forces, and includes any other armed forces of the Union so operating;

(b) "disturbed area" means an area which is for the time being declared by Forces Act, 1950, or the Army Act, 1950 shall have the meanings respectively assigned to them in those Acts.

3. Power to declare areas to be disturbed areas. If the Governor of Assam or the Chief Commissioner of Manipur is of the opinion that the whole or any part of the State of Assam or the Union Territory of Manipur, as the case may be, is in such a disturbed or dangerous condition that the use of armed forces in aid of the civil power is necessary, he may, by Notification in the official Gazette, declare the whole or any part of the State or Union Territory to be a disturbed area.

4. Special powers of the armed forces. Any commissioned officer, warrant officer, noncommissioned officer or any other person of equivalent rank in the armed forces may, in a disturbed area-

(a) If he is opinion that it is necessary so to do for the maintenance of public order, after giving such due warning as he may consider necessary, fire upon or otherwise use force, even to the causing of death against any person who is acting in contravention of any law or

order for the time being in forces in the disturbed area prohibiting the assembly of five or more persons or the carrying on of weapon or of things capable of being used as weapons or of firearms, ammunition or explosive substances;

(b) If he is of opinion that it is necessary so to do, destroy any arms dump, prepared or fortified, position or shelter from which armed attacks are made or are likely to be made or are attempted to be made, or any structure used as a training camp for armed volunteers or utilized as a hide-out by armed gangs or absconders wanted for any offence;

(c) Arrest, without warrant, any person/who has committed a cognizable offence/or against whom a reasonable suspicion exists that he has committed/or is about to commit/a cognizable offence and may use such force as may be necessary to effect the arrest;

(d) Enter and search without warrant, any premises to make any such arrest as aforesaid or to recover any person believed to be wrongfully restrained or confined or any property reasonably suspected to be stolen property or any arms, ammunition or explosive substances believed to be unlawfully kept in such premises and for that purpose use such as may be necessary.

5. Arrested persons to be made over to the police. Any person arrested and taken into custody under this Act shall be made over to the officer-in-charge of the nearest police station with the least possible delay, together with a report of the circumstance occasioning the arrest.

6. Protection to persons acting under this Act. No prosecution suit or other legal proceeding shall be instituted, except with the previous sanction of the Central Government, against person in respect of anything done or purported to done in exercise of the powers conferred by this Act.

7. Repeal and savings. (1) The Armed Forces (Assam and Manipur) Special Powers Ordinance, 1958, is hereby repealed.

(2) Notwithstanding such repeal, anything done or any action taken under the said Ordinance shall be deemed to have been done or taken under this Act. as if Act had commenced on the 22nd day of May, 1958.

□ □ □

ANNEXURE - III

THE NATIONAL SECURITY ACT, 1980
(65 OF 1980)
[27th December, 1980]

An Act to provide for preventive detention in certain cases and for matters connected therewith.

Be it enacted by Parliament in the thirty-first year of the Republic of India as follows :-

1. Short title and Extent- (1) This Act, may be called the National Security Act, 1980.

(2) It extends to the whole of India except the State of Jammu and Kashmir.

(2) Definitions- (1) In this Act, unless the context otherwise requires,-

(a) "appropriate Government" means, as respects a detention order made by the Central Government or a person detained under such order, the Central Government and as respect a detention order made by a state Government or by an officer subordinate to a State Government or as respects a person detained under such order, the State Government;

(b) "detention order" means an order made under Section 3;

(c) "foreigner" has the same meaning as the Foreigners Act, 1946 (31 of 1946);

(d) "person" includes a foreigner,

(e) "State Government", in relation to a Union territory, means the administrator thereof.

3. Power to make orders detaining certain persons-

(1) The Central Government or the State Government may,-

(a) if satisfied with respect to any person that with a view to preventing him from acting in any manner prejudicial to the defence of India, the relations of India with foreign powers, or the security of India, or

(b) if satisfied with respect to any foreigner that with a view to regulating his continued presence in India or with a view to making arrangements for his expulsion from India, it is necessary so to do, make an order directing that such person be detained.

(2) The Central Government or the State Government may, if satisfied with respect to any person that with a view to preventing him from acting in any manner prejudicial to the security of the State or from acting in any manner prejudicial to the maintenance of supplies and services essential to the community it is necessary so to do, make an order directing that such person be detained.

Explanation-For the purposes of this Sub-section, " acting in any manner prejudicial to the maintenance supplies and services essential to the community "does not include" acting in any manner prejudicial to the maintenance of supplies of commodities essential to the community" as defined in the Explanation to Sub-section 3 of the Prevention of Black marketing and Maintenance of Supplies of Essential Commodities Act, 1980 (7 of 1980), and accordingly, no order of detention shall be made under this Act, on any ground on which an order of detention may be made under that Act.

(3) If, having regard to the circumstances prevailing or likely to prevail in any area within the local limits of the jurisdiction of a District Magistrate or Commissioner of Police may also, if satisfied as provided in Sub-section (2), exercise the powers conferred by the said Subsection:

Provided that the period specified in an order made by the State Government under this Sub-section shall not, in the first instance, exceed three months, but the State Government may, if satisfied as aforesaid that it is necessary so to do, amend such order to extend such period from time to time by any period not exceeding months at any one time.

(4) When any order is made under this Section by an officer mentioned in Sub-section (3), he shall forthwith report the fact to the State Government to which he is subordinate together with the grounds on which the order has been made and such other particulars as, in his

opinion, have a bearing on the matter, and no such order shall remain in force for more than twelve days after the making thereof unless, in the meantime, it has been approved by the State Government:

Provided that where under Section 8 the grounds of detention are communicated by the officer making the order after five days but not later than ten days from the date of detention, this Sub-section shall apply subject to the modification, that, for the words "twelve days", the words "fifteen days" shall be substituted.

(5) When any order is made or approved by the State Government under this Section, the State Government shall, within seven days, report the fact to the central Government together with the grounds on which the order has been made and such other particulars as, in the opinion of the State Government, have a bearing on the necessity for the order.

4. Execution of detention order-A detention order may be executed at any place in India in the manner provided for the execution of warrants of arrest under the Code of Criminal Procedure, 1973 (2 of 1974).

5. Power to regulate place and conditions of detention-Every person in respect of whom a detention order has been made shall be liable-

(a) to be detained in such place and under such conditions, including conditions as to maintenance, discipline and punishment for breaches of discipline, as the appropriate Government may, by general or special order specify, and

(b) to be removed from one place of detention to another place of detention, whether within the same State or in another State, by order of the appropriate Government;

Provided that no order shall be made by a State Government under clause (b) for the removal of a person from one State to another State except with the consent of the Government of that other State.

6. Detention orders not to be invalid or in-operative on certain grounds-No detention or order shall be invalid or in-operative merely by reason-

(a) that the person to be detained thereunder is outside the limits of the territorial jurisdiction of the Government or officer making the order, or

(b) that the place of detention of such person is outside the said limits.

7. Powers in relation to absconding person-(1) If the Central Government or an officer mentioned in Sub-section (3) of Section 3, as the case may be, has reason to believe that a person in respect of whom a detention order has been made has absconded or is concealing himself so that the order cannot be executed, that Government or officer may-

(a) make a report in writing of the fact to a Metropolitan Magistrate or a Judicial Magistrate of the First Class having jurisdiction in the place where the said person ordinarily resides;

(b) by order notified in the Officer Gazette direct the said person to appear before such officer, at such place and within such period as may be specified in the order.

(2) Upon the making of a report against any person under clause (a) of Sub-section (1), the provisions of Sections 82, 83, 84 and 85 of the Code of Criminal Procedure, 1973 (2 of 1974), shall apply in respect of such person and his property as if the detention order made against him were a warrant issued by the Magistrate.

(3) If any person fails to comply with an order issued under clause (b) of Sub-section (1) he shall, unless he proves that it was not possible for him to comply therewith and that he had, within the period specified in the order, informed the officer mentioned in the order of the reason which rendered compliance therewith impossible and of his whereabouts, be punishable with imprisonment for term which may extend to one year, or with fine, or with both.

(4) Notwithstanding anything contained in the Code Criminal Procedure, 1973 (2 of 1974), every offence under Sub-section (3) shall be cognizable.

8. Grounds of order of detention to be disclosed to persons affected by the order-(1) When a person is detained in pursuance of

a detention order, the authority making the order shall, as soon as may be, but ordinarily not later than five days and in exceptional circumstances and for reasons to be recorded in writing, not later than ten days from the date of detention, communicate to him the grounds on which the order has been made and shall afford him the earliest opportunity of making a representation against the order to the appropriate Government.

(2) Nothing in Sub-section (1) shall require the authority to disclose fact which it considers to be against the public interest to disclose.

9. Constitution of Advisory Boards- (1) The Central Government and each State Government shall, whenever necessary, constitute one or more Advisory Boards for the purposes of this Act.

(2) Every such Board shall consist of three persons who are, or have been, or are qualified to be appointed, as Judges of a High Court, and such persons shall be appointed by the appropriate Government.

(3) The appropriate Government shall appoint one of the members of the Advisory Board who is, or has been, a Judge of a High Court to be its Chairman, and in the case of a Union territory the appointment to the Advisory Board of any person who is a Judge of the High Court of a State shall be with the previous approval of the State Government concerned.

10. Reference to Advisory Board - Save as otherwise expressly provided in this Act, in every case where a detention order has been made under this Act, the appropriate Government shall, within three weeks from the date of detention of a person under the order, place before the Advisory Board constituted by it under Section 9, the grounds on which the order has been made and order, and in case where the order has been made and the representation, if any made by the person affected by the order, and in case where the order has been made by an officer mentioned in Sub-section (3) of Section 3, also the report by such officer under Sub-section (4) of that Section.

11. Procedure of Advisory Board- (1) The Advisory Board

shall, after considering the materials placed before it and, after calling for such further information as it may deem necessary from the appropriate Government or from any person called for the purpose through the appropriate Government or from the person concerned, and if, in any particular case, it considers it essential so to do if the person concerned desires to be heard, after hearing him in person, submit its report to the appropriate Government within seven weeks from the date of detention of the person concerned.

(2) The report of the Advisory Board shall specify in a separate part thereof opinion of the Advisory Board as to whether or not there is sufficient cause for the detention of the person concerned.

(3) When there is a difference of opinion among the members forming the Advisory Board, the opinion of the majority of such members shall be deemed to be the opinion of the Board.

(4) Nothing in this section shall entitle any person against whom a detention order has been made to appear by any legal practitioner in any matter connected with the reference to the Advisory Board; and the proceedings of the Advisory Board and its report, excepting the part of the report which the opinion of the Advisory Board is specified, shall be confidential.

12. Action upon the report of the Advisory Board- (1) In any case where the Advisory Board has reported that there is, in its opinion, sufficient cause for the detention of a person, the appropriate Government may confirm the detention order and continue the detention of the person concerned for such period as it thinks fit.

(2) In any case where the Advisory Board has reported that there is, in its opinion, no sufficient cause for the detention of a person, the appropriate Government shall revoke the detention of a person, the appropriate Government shall revoke the detention order and cause the person concerned to be released forthwith.

13. Maximum period of detention- The maximum period which any person may be detained in pursuance of any detention order which has been confirmed under Section 12 shall be twelve months from the date of detention:

Provided that nothing contained in this Section shall affect the power of the appropriate Government to revoke or modify the detention order at any earlier time.

14. Revocation of detention orders- (1) Without prejudice to the provisions of Section 21 of the General Clauses Act, 1897 (10 of 1897), a detention order may, at any time, be revoked or modified,-

(a) notwithstanding that the order has been made by an officer mentioned in Sub-section (3) of Section 3, by the State Government to which that officer is subordinate or by the Central Government;

(b) notwithstanding that the order has been made by a State Government, by the Central Government.

(2) The revocation or expiry of a detention order under Section 3 against the same person in any case where fresh facts have arisen after the date of revocation or expiry on which the Central Government or State Government or an officer mentioned in Sub-section (3) of Section 3, as the case may be, is satisfied that such an order should be made.

14 A. Circumstances in which person may be detained for periods longer than three months without obtaining the opinion of Advisory Boards- (1) Notwithstanding anything contained in the foregoing provisions of this Act, or in any judgment, decree or order of any court or other authority, any person in respect of whom an order of any court or other authority, any person in respect of whom an order of detention has been made under this Act at any time before the 2nd [8th day of June, 1989] may be detained without obtaining the opinion of the Advisory Board for a period longer than three months, but not exceeding six months, from the date of his detention where such person, had been detained with a view to preventing him, in any disturbed area-

(i) from interfering with the efforts of Government in coping with the terrorist and disruptive activities; and

(ii) from acting in any manner prejudicial to-

(a) the defence of India; or

(b) the security of India; or

(c) the security of the State; or
(d) the maintenance of public order, or
(e) the maintenance of supplies and services essential to the community.

Section 3, 8 and 10 to 14 shall have effect subject to the following modifications, namely:

(a) in Sub-section (4), in the proviso,-
(A) for the words "ten days" the words "fifteen days" shall be substituted;

(B) for the words "ten days", the words "twenty days" shall be substituted;

(ii) in Sub-section (5), for the words "seven days", the words "fifteen days" shall substituted;

(b) in Section 8, in Sub-section (1), for the words "ten days", the words "fifteen days" shall be substituted;

(c) in Section 10, for the words "shall, within three weeks", the words "shall, within four months and two weeks" shall be substituted;

(d) in Section 11,-
(i) in Sub-section (1), for the words "seven weeks", the words "five months and three weeks" shall be substituted;

(ii) in Sub-section (2), for the words "detention of the person concerned", the words "continued detention of the person concerned", shall be substituted;

(e) in Section 12, for the words "for the detention", at both the places where they occur, the words "for the continued detention" shall be substituted;

(f) in Section 13, for the words "twelve months", the words "two years" shall be substituted;

(g) in Section 14, in the proviso to Sub-section (2), for the words "twelve months" the words "two years" shall be substituted.

15. Temporary release of persons detained- (1) The appropriate Government may, at any time, direct that any person detained in pursuance of a detention order may be released for any specified period either without conditions or upon such conditions

specified in the direction as that person accepts, and may, at any time, cancel his release.

(2) In directing the release of any person under Sub-section (1), the appropriate Government may require him to enter into a bond with or without sureties for the due observance of the conditions specified in the direction.

(3) Any person released under Sub-section (1), shall surrender himself at the time and place, and to the authority, specified in the order directing his release or cancelling his release, as the case may be.

(4) If any person fails without sufficient cause, to surrender himself in the manner specified in Sub-section (3), he shall be punishable with imprisonment for a term which may extend to two years, or with fine, or with both.

(5) If any person released under Sub-section (1) fails to fulfil any of the conditions imposed upon him under the said Sub-section or in the bond entered into by him, the bond shall be declared to be forfeited and any person bound thereby shall be liable to pay the penalty thereof.

16. Protection of a action taken in good faith- No suit or legal proceeding shall lie against the Central Government or a State Government, and no suit, prosecution or other legal proceeding shall lie against any person, for anything in good faith done or intended to be done in pursuance of this Act.

17. Act not to have effect with respect to detentions under State laws- (1) Nothing in this Act shall apply or have any effect with respect to orders of detention, made under any State law, which are in force immediately before the commencement of the National Security Ordinance, 1980 (11 of 1980), and accordingly every person in respect of whom an order of detention made under any State law is in force immediately before such commencement, shall be Governed with respect to such detention by the provisions of such State law where the State law under which such order of detention is made is an Ordinance (hereinafter referred to as the State Ordinance) promulgated by the Governor of the State and the State Ordinance has been

replaced-

(i) before such commencement, by an enactment passed by the Legislature of the State, by such enactment; or

(ii) after such commencement, by an enactment which is passed by the Legislature of the State and the application of which is confined to orders of detention made before such commencement under the State Ordinance, by such enactment,

as if this Act had not been enacted.

(2) Nothing in this section shall be deemed to bar the making under Section 3, of a detention order against any person referred to in Subsection (1) after the detention order in force in respect of him as aforesaid immediately before the commencement of the National Security Ordinance, 1980 (11 of 1980), ceases to have effect for any reason whatsoever.

Explanation - For the purposes of this Section, " State law" means any law providing for preventive detention on all or any of the grounds on which an order of detention may be made under Sub-section (2) of Section 3 and in force in any State immediately before the commencement of said Ordinance.

18. Repeal and saving- (1) The National Security Ordinance, 1980 (11 of 1980), is hereby repealed.

(2) Notwithstanding such repeal, anything done or any action taken under the said Ordinance shall be deemed to have been done or taken under the corresponding provisions of this Act, as if this Act had come into force on the 23rd day of September, 1980, and in particular, any reference made under Section 10 of the said Ordinance and pending before any Advisory Board immediately before the date on which this Act receives the assent of the President may continue to be dealt with by that Board after that date as if such Board had been constituted under Section 9 of the Act.

ANNEXURE - IV

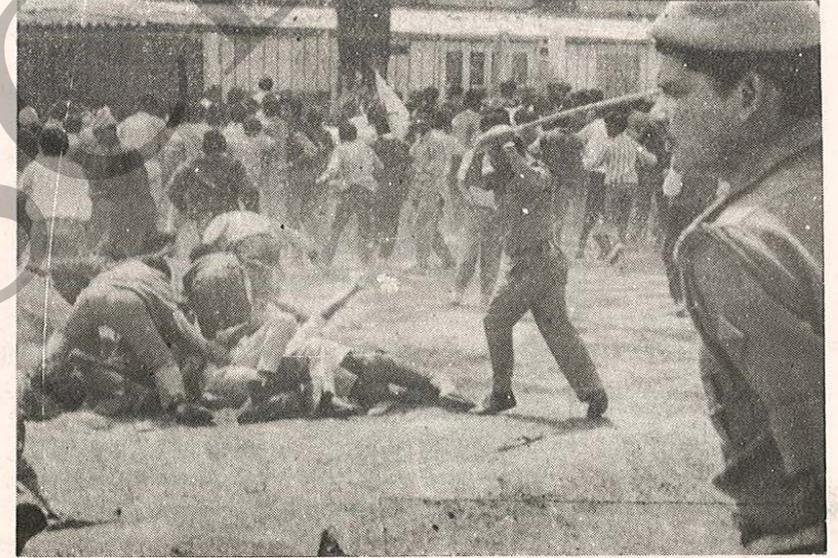
(Supreme Court's instruction to the Armed forces Operating under AFSP Act. 1958)

Para 54: List of Lo's and Don'ts while Providing Aid to Civil Authorities**Do's**

1. Act in closest possible communication with civil authorities throughout.
2. Maintain intercommunication if possible by telephone/radio.
3. Get the permission/requisition from the Magistrate when present.
4. Use the little force and do as little injury to person and property as may consistent with attainment of objective in view.
5. In case you decide to open fire-
  - (a) give warning in local language that fire will be effective,
  - (b) attract attention before firing by bugle or other means,
  - (c) distribute your in fire units with specified commanders,
  - (d) control fire by issuing personal orders,
  - (e) note number of rounds fired,
  - (f) aim at the front of crowd actually rioting and inciting to riot or as conspicuous ring-leaders, i.e. ., do not fire into the thick of the crowd at the back.
  - (g) aim low and shoot for effect,
  - (h) keep Light Machine Gun and Medium gun in reserve,
  - (i) cease firing immediately once the object has been attained,
  - (j) take immediate steps to secure wounded.
6. Maintain cordial relations with Civilian authorities, and Para military forces.
7. Ensure high standard of discipline.

Don't's

8. Do not use excessive force
9. Do not get involved in hand to hand struggle with the mob.
10. Do not ill treat anyone, in particular, woman and children.
11. No harassment of civilians.
12. No torture.
13. No communal bias while dealing with civilians.
14. No meddling in civilian administration affairs.
15. No military disgrace by loss/surrender of weapons.
16. No not accept presents, donations and rewards.
17. Avoid indiscriminate firing.

আইন আৰু নাগৰিকৰ অধিকাৰ**আইন বলবৎকাৰীৰ আইন-উলংঘা ক্ষমাৰ যোগ্যনে?**

মানৱ অধিকাৰ সংগ্ৰাম সমিতি, আনন্দ নগৰ, বামুনী মৈদাম, গুৱাহাটী - ২১ ৰ হৈ পঢ়িব প্ৰধান লাচিত বৰদলৈৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত আৰু প্ৰচাৰিত, পেৰাগণ অফ্‌চেট, আমবাৰী, গুৱাহাটী - ১ ত মুদ্ৰিত।

মূল্য - ৮ টকা মাত্ৰ।